

RESSENYA A ZALBIDEA BERENGUER, ALAITZ. *NICOLAU PRIMITIU GÓMEZ SERRANO. MEMÒRIA PRIVADA I CONSCIÈNCIA VALENCLANISTA*, VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2019, 148 pp., ISBN: 978-84-9134-452-0

REVIEW TO ZALBIDEA BERENGUER, ALAITZ. *NICOLAU PRIMITIU GÓMEZ SERRANO. MEMÒRIA PRIVADA I CONSCIÈNCIA VALENCLANISTA*, VALÈNCIA, PUBLICACIONS DE LA UNIVERSITAT DE VALÈNCIA, 2019, 148 pp., ISBN: 978-84-9134-452-0

VÍCTOR PASTOR BANYULS
pastor_vicbana@gva.es

Universitat de València

Des d'inici del segle xx fins a ben entrada la transició democràtica, la llengua i cultura valencianes varen sobreviure al pes de les convulsions polítiques, sobretot al daltabaix que produí la guerra civil espanyola i a la conseqüent llarga nit del règim franquista. Això no hauria sigut possible sense la perseverança dels valencianistes de preguerra que intentaren sortejar les dificultats de l'època per promoure l'idioma nostrat.

Recentment, Alaitz Zalbidea Berenguer (València, 1992), ha publicat el llibre *Nicolau Primitiu Gómez Serrano. Memòria privada i consciència valencianista*, editat pel Servei de Publicacions de la Universitat de València. L'estudi ajuda al lector a augmentar la perspectiva del període esmentat, ja que, de manera pràctica i objectiva, divulga aquesta figura clau per al País Valencià del propassat segle.

En les primeres pàgines es percep la solidesa del treball en llegir el pròleg del professor Antoni Ferrando. El catedràtic emèrit, especialista en la història de la llengua i de la cultura, palesa la formació de Zalbidea: jove filòleg d'interessant activitat acadèmica que el 2019 ha sigut nomenat doctor. De fet, tal com concreta Ferrando, el llibre no és sinó una versió divulgativa i breu de la tesi doctoral.

Com aporta Ferrando, l'estudi de Zalbidea, que a més és besnet de Primitiu, traspua i analitza part del dietari del patrici. La intimitat dels papers acosta al lector un Gómez Serrano vibrant i moderat: per damunt de la conflictivitat política, intentava la promoció cultural entesa com a unitat d'afirmació nacional.

Així les coses, l'autor divideix el llibre en tres parts. En primer lloc, s'hi troba el capítol «La memorialística catalana de l'època contemporània: una perspectiva històrica». En segon lloc, l'apartat «L'excepcionalitat: Nicolau Primitiu Gómez Serrano» i continua amb «El tom Varia I (1934-1935)». De més a més, clou amb unes conclusions i un sucós apèndix documental, en què Zalbidea, amb rigor editor, inclou diversos fragments de les memòries de don Nicolau.

El primer apartat, breu en extensió respecte els altres, posa en relleu les aportacions literàries memorialístiques en el panorama cultural català. L'autor ressegueix, d'una banda, les aportacions més notables enllestides entre els segles XVIII i XIX, i d'altra, les escrites durant el segle XX.

És així que entre el set-cents i el vuit-cents, de Mallorca estant, es cita el dietari de Joaquin Fiol i Estada (1782-1788), conjuminat, amb les aportacions literàries del «període menorquí de la literatura». Segons l'autor, però, a Catalunya en aquell temps «es produïren textos de gran valor literari», com feu Rafael d'Amat i de Cortada, baró de Maldà. Ara bé, a mida que avança el segle XIX, tal com apunta Zalbidea «augmenta l'ús del castellà en la memorialística i hi disminueix l'ús del català», tot i que encara s'hi puen relats d'autors com Jacint Verdager. Al País Valencià, periòdics com *El Mole*, *El Mercantil Valenciano* o *Las Provincias*, apaivagaren «la necessitat d'escriure notícies i successos de caire privat». Així i tot, són notables els relats de memòries que hi «traspuen una certa valencianitat», com les notes de viatge de Teodor Llorente o de Josep Sanchis Sivera.

L'autor segueix l'apartat amb les aportacions del segle XX. Sí bé a Catalunya i Balears, en certa manera, aquest tipus de literatura «se sostingué prou fermament», en les terres dessota del riu Sénia, Zalbidea constata que «no hi ha cap rastre de paper dietarístic plenament en valencià fins a les memòries de Nicolau Primitiu, que comencen l'any 1916». Així i tot, recentment ha estudiat les memòries escrites en 1936 pel sacerdot Andreu Ivars i Cardona.

La segona part del llibre és anomenada «L'excepcionalitat: Nicolau Primitiu Gómez Serrano». Conté els subapartats: «L'autor»; «Els dietaris (1916-1956)» i «Decàlegs i nòtules (1950-1971)». D'entrada, Zalbidea hi repassa l'interés i la personalitat de don «Nicolau de Sueca», qui «a la dècada dels vint començà a tindre una gran incidència» en el panorama cultural valencià amb el Centro de Cultura Valenciana o Lo Rat Penat. Als trenta, ferm defensor de la unitat de la llengua catalana, va

saber conciliar les tendències del valencianisme a través de la prudència i moderació. De més a més, la labor de Gómez Serrano aconseguí superar la Guerra Civil espanyola. En ple 1936 es dedica a rescatar documents imprescindibles per al patrimoni valencià. En la postguerra, impulsa els cursos de valencià de Lo Rat Penat, patrocina i promou l'obra del *Diccionari català-valencià-balear* (1962) i, encara, funda l'editorial Sicània, la qual, segons l'autor, «suposarà la tasca més feixuga i admirable» amb «edicions d'obres que han esdevingut del tot necessàries per als valencians».

El compromís cívic de l'estudiat s'alterna amb la producció dietarística. Per analitzar amb perspectiva l'obra, Zalbidea, primerament, se centra a contextualitzar les aportacions de 1916 a 1956. Aquests papers s'estructuren entre quatre parts: «Memorandum (1916-1923)» on s'hi apleguen «apunts circumstancials»; «Dietari (1923-1934)» on comença a escriure en valencià sobre temes valencianistes «relacionats amb la història, la llengua i la cultura del seu país»; «*Varia* (1934-1959)» amb «una prosa més acurada i madura» en aquest cas escriu ««les seues memòries més intensament que en qualsevol altre moment», i per últim «Dietari II (1937-1956)» en què «la cruesa dels episodis alterna amb un Nicolau Primitiu resignat».

Amb «decàlegs i nòtules (1950-1971)», es percep com el patrici en l'última etapa de la seua vida espren el temps que li puga restar amb noves iniciatives com ara la consecució de l'editorial Sicània. És així com el patrici comença a redactar «capítols que van més enllà dels successos» i que es concreten segons Zalbidea en «la història de tota una vida», ja que sense intermediació plasmava «els seus pensaments en paper».

Assolida una àmplia perspectiva de l'obra dietarística de Primitiu, l'autor enceta el tercer i central capítol del present estudi, «El tom *Varia* I (1934-1935)». L'anàlisi el subdivideix entre: «Context sociocultural»; «El manuscrit»; «Unes pàgines íntimes i quotidianes»; «Testimoni del valencianisme cultural: Lo Rat Penat i Proa»; «La visita de Pompeu Fabra a València el 1935»; «Apunts toponímics»; «Nacionalisme i llengua», i «El model lingüístic».

El panorama cultural del País Valencià del segon bienni republicà encara seguia brotant. Així ho demostra el manuscrit entre el 5 de juliol de 1934 i el 31 de desembre de 1935 que va enllestir don Nicolau. Com descriu el nom, *Varia*, «no es limita als successos i notícies, ja que depén d'allò que el patrici hi pretén vessar en cada moment». En aquesta miscel·lània de textos reix «l'estat anímic de l'autor, que dedica una ingent quantitat de reglons per a parlar sobre el seu estat personal i el de la seua família», a banda de contindre una forta càrrega moral i ètica.

A ulls del patrici, el valencianisme no es podia supeditar a cap tendència política: «No'ns pregunteu si som de la “Dreta” o de la “Esquerra” o del “Centre”, ¡Som valencianistes!». És per això que el tom *Varia* I (1934-1935) testimonia l'inalterable afany per obrar a favor d'un valencianisme integrador. Tal com afirma l'autor, aquest material coincideix en el període de presidència de Lo Rat Penat i de Proa. Amb Lo Rat Penat, de més de mig segle d'existència pretengué obrir portes devers tot València, ciutat i país, a fi «d'evitar l'immobilisme». Entenia la importància simbòlica de l'entitat

per a la consecució estable del valencianisme, però això no el facultava per tractar-la merament com un fòssil, ans al contrari, durant el breu període de presidència va sumar tots els esforços perquè prenguera partit en la transformació del País Valencià. Igualment feu en Proa: el patrici, decebut per la polarització política del valencianisme, en 1935 veié en aquesta entitat una nova opció des de la qual teixir «valenciania», com concreta Zalbidea: «entesa com el fet de reunir forces de tots els colors per a fer valencianisme» o sintetitzada en el lema que divulgà en Lo Rat Penat: «València enans i aensús».

Una prova de la transversalitat processada és la plasmació de la visita de Pompeu Fabra a València (1935) en l'esmentat dietari. El prohoms català visità entitats valencianistes i, enmig de l'estada, es reuní amb Primitiu, el qual, juntament amb Sanchis Guarner es trobaven preparant la *Llista de noms de Municipis de llengua valenciana*, estudi que acabaria sent un intent de «nomenclàtor toponímic del País Valencià». El patrici, però, «no s'està de reflectir a les pàgines molts dels seus pensaments», entre els quals està la «dèria del nom» de la nació dels catalans, valencians i balears.

De fet, segons resumeix l'autor al final del llibre, *Varia I* aporta l'incansable treball de Nicolau Primitiu per arreplegar i interpretar els topònims valencians. Hi reïx la consulta d'arxius i jaciments, «pensava que els topònims vàlids són els comunicats pel poble» i sobretot aquest empresa denota l'ambició amb cap, cor i fetge per reforçar la identitat dels valencians.

Com sintetitza Zalbidea, «al capdavant, aprofita *Varia I* en particular i la seua obra manuscrita en general per a parlar de totes les dimensions de la llengua». Si bé és cert que la formació del patrici no li ofería una metodologia precisa per analitzar els aspectes lingüístics, l'interés per la llengua dels valencians l'empenta a teoritzar i analitzar l'idioma. En tant que valencianista, entenia que la llengua era el puntal del que denominava la «Pàtria Valenciana», motiu pel qual es preocupa per la codificació i denominació. Només així es validaria la construcció nacional dels valencians que, com confessava Nicolau Primitiu al seu net Lluís: «am Balears, Catalunya i *atres* llocs irredempts, formen una honorable i respectable Nació que deu ésser un Estat, que no té encara un nom comú, per causes inintel·ligents, i que podria dir-se Bacàvia o Neibèria».

Tot en conjunt fa a mans del lector un estudi que permet conèixer més nítidament un prohoms que promogué i, en certa manera, produí també, l'idioma nostrat en temps vibrants. Amb l'obra, el jove doctor Alaitz Zalbidea, ha treballat minuciosament i hi ha persistit: sols resta esperar que el llibre tinga el judici i l'acolliment justs.